

ĮVADAS

Etnokultūrinio regionavimo metodinė analizė ir pagrindimas, bandymas išsiaiškinti Lietuvos etnokultūrinių regionų sąrangą formuoja sudėtingą ir dar menkai ištirtą mokslinę problemą. Ji artimai susijusi su Europoje vyraujančia regionalizmo tendencija. Daugelis Europos valstybių stengiasi išsaugoti senąją, per ilgą laiką natūraliai susiformavusią teritorinės organizacijos erdvinę struktūrą, ieškoti autentiškų tradicijų sąsajų su dabartimi, palaikyti regioninės kultūros raišką. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir įstojus į Europos Sąjungą, apie šalies vidaus regioninę sąrangą dažnai ir karštai diskutuojama. Susidomėjimas Lietuvos etnokultūriniais regionais itin išaugo, kai 2001 m. pradėta svarstyti etnografinių regionų pagrindu paremta Apskričių valdymo reformos koncepcija. Suprasta, kad reikalingas tarpdisciplinis požiūris į Lietuvos regioninę sąrangą, o etnografinis jos pagrindimas gali būti neberibojamas mokslinės, kultūrinės veiklos rėmais ir tapti dabartinės administracinės struktūros pagrindu. Šiai iniciatyvai įgyvendinti suorganizuota mokslininkų grupė, ir atskiri mokslininkai pateikė pasiūlymų iš savo srities (Astrauskas, 2001; Kalnius, 2001; Kondratienė, 2001; Purvinas, Purvinienė, 2001; Šaknys, 2001; Šimėnas, 2001; Tumėnas, 2001; Tyla, 2001; Tyla, Milius ir kt., 2001; Vasiliauskaitė, 2001; Vyšniauskaitė, 2001; Zinkevičius, 2001). Remiantis etnografinių tyrimų duomenimis, sudarytas Danieliaus Pivoriūno ir Žilvyčio Bernardo Šaknio Lietuvos etnografinių regionų žemėlapis (Pivoriūnas, Šaknys, 2003). Dėl regionų ribų kylantys ginčai ir diskusijos rodo, kad iki šiol nėra vienos etnokultūrinių regionų skyrimo metodikos, nors tema labai aktuali ir susijusi su keletu svarbių problemų.

Pirmoji problema kyla dėl etnokultūrinio regionavimo istorinės aprėpties. Etnokultūrinis regionavimas paprastai siejamas su etnografinė lietuvių kultūra, o etnografinių bruožų analizė remiasi paskutiniųjų šimtmečių istorija, nagrinėja šiuo metu dar gyvus kaimo papročių bruožus. Nors tai pats artimiausias etnokultūros istorijos sluoksnis, visgi tik nedidelė etnokultūros bruožų sistemos dalis. Archeologiniai, istoriniai tyrimai leidžia atskleisti anksčiau, pirminę natūralią etnokultūrinę sąrangą, istorinių laikų Lietuvos teritorinę struktūrą. Be šių žinių sunkiai galimas ir dabartinės etnokultūrinių regionų sąrangos, ir ją keitusių kultūrinių procesų suvokimas. Dėl šios priežasties, atliekant Lietuvos etnokultūrinį regionavimą, svarbus istorinis tęstinumas ir tarpdisciplinis archeologijos, istorijos, dialektologijos, etnomuzikologijos, architektūros tyrimų derinimas.

Antroji problema kyla dėl etnokultūrinio regiono sampratos. Išskiriant regionus, didžiausias dėmesys kreipiamas į jų ribas. Kita vertus, etnokultūrinių bruožų paplitimas regiono viduje yra nevienodas: vienur būdingas visas etnokultūrinių bruožų kompleksas, kitur matyti tik keletas bruožų, o visi kiti yra nebūdingi. Galima sakyti, kiekvienas regionas turi savo vidinę struktūrą ir sudedamąsias dalis. Net ir patys regionai gali būti jungiami į didesnės apimties etnokultūrinį bendrumą turinčias etnokultūrinės sritis.

Trečioji problema yra metodologinė. Atlikti Lietuvos etnokultūrinį regionavimą metodologiniu požiūriu nėra lengva, nes etnokultūrinių bruožų paplitimas skirtingais laikotarpiais keičiasi. Be to, ir regionų skyrimo kriterijus yra ne vienas etnokultūrinis bruožas, bet visas šių

bruožų kompleksas. Etnokultūrinio regionavimo metodologiniai principai dar nėra aiškūs, nors pirmieji bandymai skirstyti į regionus jau yra. Kita vertus, skiriasi ne vien etnokultūrinio regiono samprata, bet ir požiūris į jį, skirtingų geografijos mokyklų tradicijos. Pagrindinė priežastis ta, kad kol etnokultūrinio regiono samprata formavosi, regionų struktūros, teritorijos regionavimo klausimai buvo plėtojami gamtinės, ekonominės, politinės geografijos srityse. Taigi nagrinėjant etnokultūrinio regionavimo metodologinius principus reikia remtis tarpdiscipline regioninės geografijos, kultūros geografijos, politinės geografijos, kraštovaizdžio geografijos regionavimo metodologinių tyrimų patirtimi ir kultūros geografijoje taikomais kultūrinių regionų nagrinėjimo principais bei remtis etnologijos srityje sukaupia regionų tyrimų patirtimi.

Analizuoti Lietuvos etnokultūrinių regionų sąrangą būtina ne vien todėl, kad ši tema mokslo diskurse dar nėra išplėtotą. Lietuvos regioninės etnokultūros tyrimai yra svarbūs šalies istorijai ir kultūrai pažinti. Lietuvos etnokultūrinės sąrangos supratimas suteikia galimybę skatinti etnokultūros puoselėjimą kasdieniame gyvenime, yra reikšmingas gyventojų savivertei kelti ir regioninei savimonei išsaugoti. Istoriskai ir etnokultūriškai pagrįstas regionavimas vertingas formuojant šalies administracinį tinklą, nes leidžia išsaugoti ir palaikyti etnokultūrinę sąrangą šalies valdymo srityje, perduoti ją ateinančioms kartoms. Moksliniu požiūriu šiame darbe taikomi Lietuvos etnokultūrinio regionavimo metodiniai principai gali būti naudingi atliekant tolesnius etnokultūrinių ar sociokultūrinių reiškinių regionavimo darbus arba būti žingsniu jiems plėtoti ateityje.

Tyrimo objektas

Dalyje tyrimų priimta išskirti dvi tyrimo objekto prasmes – siaurąją ir plačiąją. Plačiąją prasme šio tyrimo objektas yra Lietuvos etnokultūrinių regionų teritorinė sąranga, objektas siaurąją prasme – Lietuvos etnokultūriniai regionai. Skirtingų tipų etnokultūrinių regionų ir etnokultūrinių bruožų paplitimo teritorinis

palyginimas taikant teorinius regionavimo principus leidžia daryti platesnius ir generalizuotus apibendrinimus bei formuoti visos Lietuvos etnokultūrinių regionų teritorinės sąrangos modelį.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Šiame darbe siekiama atlikti Lietuvos etnokultūrinį regionavimą. Tikslui pasiekti iškelti šeši uždaviniai:

- 1) susisteminti etnokultūrinių regionų archeologinius, istorinius, dialektologijos, etnomuzikologijos, tradicinės kaimo architektūros tyrimų duomenis;
- 2) nustatyti metodologinius etnokultūrinio regionavimo principus;
- 3) atlikti funkcinių teritorinių vienetų raidos analizę;
- 4) palyginti regioninių etnokultūrinių (dialekto, tradicinės kaimo architektūros, etnomuzikologijos) bruožų paplitimą su Lietuvos etnografinių regionų ribomis;
- 5) nustatyti dabartinės etnokultūrinės savimonės regionus;
- 6) išskirti etnokultūrinių regionų sąrangos vertikalią ir horizontalią struktūrą.

Darbo naujumas ir reikšmė

Darbo naujumas apibūdinamas keletu požiūrių.

- Šiuo darbu teigiama kompleksinė etnokultūrinio regiono koncepcija leidžia iš naujo peržiūrėti atliktus tyrimus, palyginti gautus rezultatus ir įvertinti skirtingų šaltinių duomenų neatitikimus. Skirtingų tyrimo aspektų jungimas analizuojant leido ne tik geriau suprasti Lietuvos etnokultūrinius regionus, bet ir atskleisti jų formavimosi istorinį bei kultūrinį kontekstą.

- Šiame darbe taikoma analizė leido etnokultūriniam bruožams ir reiškiniams suteikti teritorinę išraišką, kalbėti ne vien apie etnokultūrinių bruožų egzistavimą, bet ir jų paplitimą bei paplitimo intensyvumą. Šiame darbe, lyginant surinktų mokslinių tyrimų duomenų persidengimą teritorijoje, didelis dėmesys skirtas etnokultūrinių regionų vidinei struktūrai, todėl

per teritorinę etnokultūrinių bruožų sisteminę analizę nuo etnokultūrinių regionų aprašymo ir jų išskyrimo pereita prie bendros Lietuvos etnokultūros teritorinės sąrangos nustatymo.

- Tiriant etnokultūrinės savimonės regionus, pritaikytas Lietuvoje dar mažai naudojamas juridinių asmenų pavadinimų paplitimo tyrimo metodas, reikšmingas duomenų tolygumu – dideliu duomenų kiekiu visos Lietuvos teritorijoje.

- Išskirti etnokultūrinio regionavimo metodiniai principai ir kriterijai, kurie gali būti taikomi skirtingų etnokultūrinių reiškinių regionavimui Lietuvoje ir kitose šalyse.

- Šiame darbe pritaikyta geografinės informacijos sistema (GIS) leido sudaryti etnokultūrinių tyrimų duomenų bazę, kuri gali būti naudojama ir (arba) pildoma tęsiant Lietuvos etnokultūrinės sąrangos tyrimus ateityje.